

"האביב הערבי" וההשלכות על ישראל

בתחום הביטחון והטרור

ד"ר בועז גנור

מאמר זה פורסם במסגרת הספר "אביב ערבי - ישראל, העולם והשינויים האזוריים" של מכון בס"א באוניברסיטת בר-אילן. כמו כן, המאמר פורסם במאקו.

השינויים הטקטוניים החלים כיום בעולם הערבי ושזכו לכינוי "האביב הערבי" יוצרים אתגר ביטחוני ראשון במעלה לישראל. המשמעויות הביטחוניות של תהליך זוחל, שבו משטרים ערביים נופלים ומתחלפים בוורסיות שונות של שלטון אסלאמיסטי, הסכנה שביצירת משטרים ערביים שעלולים לרתום כל אחד את היכולות הצבאיות ומשאבי הטבע העומדים לרשותו על מנת לממש את חזון החליפות האסלאמית המונהגת על-ידי חוק השריעה במדינתם ובמדינות אחרות, החשש מיצירת בריתות בין המשטרים האסלאמיסטיים החדשים על בסיס מצע אידיאולוגי משותף ומטרות הלכתיות דומות - כל אלה יוצרים סדר אזורי ובעתיד גם סדר עולמי חדש, נפיץ, ומסוכן מבחינה ביטחונית לישראל ולמדינות אחרות שאינן חולקות אידיאולוגיה אסלאמיסטית דומה.

תהליכים אלה עלולים לגרום לעימות ולסכסוכי גבול עם ישראל בין אם עקב תקריות צבאיות, פעילות טרור מוגברת וחוצת גבול, שלהוב המוני אזרחי מדינות ערב והכוונתם לקיום תהלוכות והתפרעויות המונים על גבולה של ישראל תוך ניסיון חדירה לשטחה.

סכסוכים ועימותים אלה עלולים אף להידרדר למלחמה כוללת בילטראלית או אזורית בין ישראל ומדינות ערב. תהליך זה של הסלמה צבאית אינו דטרמיניסטי אולם נראה כי הוא עולה בקנה אחד עם האידיאולוגיה של רבות מהתנועות האסלאמיסטיות אשר ישפיעו ויעצבו את מדינות הפנים והחוץ של מדינות ה"אביב הערבי".

אומנם סביר להניח כי בטווח הזמן המידי הממשלות הזמניות והמשטרים החדשים שיבחרו בבחירות במדינתם יחתרו לייצוב משטרם, אולם לאחר שהמערכות הפוליטיות יתייצבו במדינות אלה או במידה ויקשה עליהם לייצב את המשטר הם עלולים למצוא את כקודמיהם את המוצא הנוח שלהפניית התסכול, הזעם והתסיסה הפנימית לעבר האויב המסורתי - ישראל.

איום לטווח הקצר, הבינוני והארוך

כחלק מההשלכות המדיניות - ביטחוניות והסיכונים הצבאיים לישראל הכרוכים במהפכות המתרחשות במדינות ערב, עלולים תהליכים אלה להחמיר את איום הטרור כלפי ישראל בטווח הזמן הקצר, הבינוני והארוך.

בטווח הקצר, ערעור השליטה של המשטרים הערביים בטריטוריות שלהם (במיוחד בטריטוריות הגובלות עם ישראל דוגמת חצי האי סיני) עלול להקל על פעילותם של ארגוני הטרור בביצוע פיגועים חוצי גבול משטח המדינות השכנות ודרך הים והאוויר בישראל.

חולשת המשטרים החדשים והקושי שלהם בקיום שליטה ואכיפה אפקטיבית בשטחם עלול לאפשר לגורמי טרור גלובאליים ולוקאליים להקים בסיסי יציאה לפיגועים בסמוך לשטח ישראל תוך קבלת מחסה והגנה (במודע או שלא במודע) מכוחות הצבא של מדינות ערב השכנות לישראל.

ארגוני ופעילי טרור אלה עלולים להתחמש באמצעי לחימה מתקדמים שיסופקו להם על ידי גורמים צבאיים ערביים או שיוברחו אליהם מתוך מחסני האמל"ח והתחמושת שנבזזו בלוב ובמדינות אחרות במהלך המהפכות שהתרחשו בהן.

ארגוני הטרור שפועלים נגד ישראל ובראשם הארגונים הפלסטיניים - אסלמיסטיים דוגמת החמאס, הג'יהאד האסלאמי הפלסטיני וועדות המהפכה העממית, עלולים לפעול ביתר חופשיות נגד ישראל מתוך הערכה והנחה כי ישראל תבחר להבליג ולא תסתכן בהתדרדרות צבאית מקומית אולי אף במלחמה אזורית.

שרשרת קטלנית

גם אם המשטרים החדשים במדינות ערב ובראשם מצרים יפנימו את התובנה כי הידרדרות מערכת היחסים עם ישראל נוגדת את האינטרסים שלהם הרי שבטווח הזמן הבינוני, הם עלולים למצוא את עצמם מנותבים בנתיב חד סטרי המוליך להידרדרות צבאית כשהם מובלים על ידי ארגוני טרור.

במקרה זה ארגון טרור פלסטיני עשוי לבצע פיגוע טרור או ירי טילים לישראל מעזה או משטח חצי האי סיני שיגרום לנפגעים ישראלים ויניע את ישראל לבצע תגובה צבאית (בין אם ירי לעבר מקורות האש בתוך שטח מצריים או פעילות אווירית או קרקעית ברצועת עזה).

פעילות זו עלולה לגרום לנפגעים פלסטינים רבים, או לפגיעה ישירה בחיילים מצריים דבר שיבעיר את הרחוב במדינות ערב ויאליץ את המשטרים להסלים את מדיניותם כלפי ישראל.

בטווח הארוך יש לקחת בחשבון כי הקמתם של המשטרים האסלאמיסטים החדשים במדינות ערב יוביל להתפתחותם של ארגוני טרור ג'יהאדיסטיים חדשים במדינות אלה. המשטרים הללו ירתמו את משאבי המדינות לחינוך ולהפצת אידאולוגיית האחים המוסלמים מבית מדרשם של חסן אל בנא וסעיד קוטוב בקרב ציבורים רחבים בארצם ובמדינות אחרות.

אידאולוגיות אלה כבר שימשו בעבר מצע פורה להתפתחות ארגוני טרור (דוגמת החמאס) ולהכשרתם האידאולוגית הראשונית של ארכי טרוריסטים (דוגמת איימן אל-זוהירי מנהיג אל-קאעדה ואחמד יאסין). כך, עלולים צעירים רבים לפרש את האידאולוגיה של האחים כקריאה לאקטיביזם טרוריסטי ולהצטרף לארגוני טרור ג'יהאדיסטיים קיימים, או להקים ארגוני טרור חדשים וקיצוניים יותר. תהליך זה עלול לבוא לידי ביטוי בטווח הזמן הארוך לאחר שנים של חינוך והכשרה אידאולוגית אסלאמיסטית.

מערכת יחסים מאתגרת

אתגרי הטרור בטווח הקצר הבינוני והארוך הנובעים מהמהפכות האסלאמיסטיות במדינות ערב מחייבות את ישראל לגבש מדיניות הולמת ולהיערך לסיכול סכנות הטרור החדשות.

במסגרת זו, על ישראל להקדיש תשומת לב מיוחדת למערכת היחסים המדיניים והביטחוניים שהיא מקיימת עם הממשלה הזמנית המצרית ועם הממשלה החדשה שתיבחר במצרים גם אם זו תהיה ממשלה אסלאמיסטית או שתושפע מכוחם האלקטוראלי של גורמים אלה במצרים. מבחינה זו האתגר הגדול ביותר של ישראל הוא פיתוח מערכת יחסים, קשרי עבודה והידברות עם הממשלה המצרית החדשה שיחזיקו מעמד גם בעתות משבר ואף במקרים של הידרדרות ביטחונית.

על ישראל להפנים את הרגישות והשבריריות של המצב הביטחוני החדש שנוצר בגבולה הדרומי ולהבין את ההשלכות האפשריות של היגררות למארבים מתוכננים מצד ארגוני טרור קיצוניים שכל מטרתם הוא לגרום הסלמה במצב הביטחוני ולפגום במערכת היחסים הרופפת שבין ישראל למצרים.

במסגרת זו, על ישראל למצוא את האיזון הנכון שבין פעילות סיכול ומניעה של טרור לבין פעילות שעלולה לגרור הידרדרות צבאית בלתי מבוקרת. על ישראל לפתח ולשכלל את היכולות המודיעיניות ברצועת עזה, ובסיני ולעקוב מקרוב אחר פעילותם של ארגוני טרור גלובאליים ולוקאליים בשטחי מדינות ערב בהן התרחשו המהפכות ובמיוחד בשטחים בהם המדינות מתקשות לקיים שליטה אפקטיבית.

חזרה לעזה?

במידה וישראל תמצא את עצמה תחת מתקפה מאסיבית ומתמשכת של ירי טילים מרצועת עזה תוך כדי פגיעה משמעותית בעורף הישראלי, על ישראל להיערך לאפשרות של פעילות קרקעית נרחבת או אף לכיבוש רצועת עזה.

במקרה זה יש להיערך למניעת פתיחת חזית מקבילה בגבולות המדינה ולמנוע הידרדרות למלחמה אזורית. לבסוף, על ישראל להכיר בכך שגבול ישראל-מצרים עלול בעתיד הקרוב להפסיק לשמש כגבול של שלום. במסגרת זו, כבר החלה ישראל להקים בגבול זה חיץ פיסי שימנע את המעבר הפרוץ והחופשי בין סיני לישראל.

מכשול קרקעי זה אמור להתבסס על גדר מערכת, חפיר, שדות מוקשים, אמצעים טכנולוגיים מתוחכמים להגנת גבולות, תוך הפעלת כוחות צבאיים שיאבטחו את מערך ההגנה ויפקחו עליו. במקביל, על ישראל למצוא את הדרך לסייע למצרים להחזיר את השלטון האפקטיבי ואת הריבונות המצרית לחצי האי סיני ולפתח מנגנונים משותפים ישראלים-מצריים לטיפול בזמן אמיתי במשברים במידה וארגוני טרור לוקאליים או גלובאליים יפעלו נגד ישראל מטריטוריה מצרית וינסו לגרור את שתי המדינות להתנגשויות צבאיות.